

Gábor Eszter–Papp Gábor György

A RÁKÓCZIFALVI MADONNA

Az 1996-ban a Szépművészeti Múzeumban rendezett Schickedanz-kiállítás katalógusának F.14. tétele Schickedanz Albert Trónoló Madonna képéről szól.¹ A kérdőjelesen 1892-re datált festmény² színvázlata és egykorú fotója szerepelt a kiállításon és a katalógusban is. Magáról a képről mindössze annyi, hogy az jelenleg lappang.

A festményről több forrásból volt tudomásunk: Schickedanz hátrahagyott iratai között volt egy általa összeállított feljegyzés munkáiról. Ennek a tintával írt, hevenyészett listának a végén, ceruzás kiegészítésben olvasható: „Schuster Konstantin váci püspök részére egy nagy Madonna képet festett”, majd néhány sorral lejjebb: „Schuster K. váci püspök számára festett egy nagy Madonna képet”.³

Beck Ö. Fülöp – aki az Iparrajz Iskolában Schickedanz tanítványa volt, és 1893–94-ben dolgozott tanára műtermében⁴ – emlékezéseiben említette a festményt: „Az öreg rozoga faépületre már ki volt mondva halálos ítélete, mikor én ott megjelentem, és az én mesterem is csak azt a munkáját akarta lebontása előtt befejezni, melyen éppen dolgozott. Az pedig egy oltárkép volt, melyet Schuster váci püspök megrendelésére festett. Engem nem lepett meg ez a festő tevékenység, hiszen lakása tele volt képeivel, melyek már kiállításokon is szerepeltek, de többnyire régi budapesti házakat vagy tájakat ábrázoltak. Egyetlen figurális képére tudok csak visszaemlékezni, egy ülő női félakra, melyet még mint Lotz tanítványa festett. Azonkívül egy önarcképre.

A Madonna-kép akkor nagyjából már készen is állott, de a művész felesége eljött még egyszer-kétszer; hogy modellként szolgáljon. Mária trónusszerű márványarchitektúrán ült, a posztamensre nekem kellett latin felírást festennem. Előbb szénfelrajzolni, majd fekete-fehér festékekkel a mélyen bevészt római betűket rápingálgnom. Olajfestékekkel először dolgoztam, utoljára is, de elég jól sikerült. [...] Egy más alkalommal megjelent a váci püspök a képet átvenni. Én a fogadásnál a háttérben ott lehettem. Schickedanz izgatottan várt és ünnepélyesen fogadta, még kezét is csókolt neki. Ezen sokat töprengtem, megértettem belőle, hogy művészembernek viszonyokhoz, helyzetekhez alkalmazkodnia szükséges. Schickedanz ugyanis késmárki lutheránus volt. Csak jóval később tudtam meg, hogy nem kezét, hanem a püspök odanyújtott gyűrűjét csókolta meg.”⁵

A színvázlat,⁶ majd a viszonylag nagyméretű, elsárgult fotó⁷ felbukkanásakor lehetett tudni, hogy azok mire vonatkoznak.

Hogyan lehetett módszeres kutatással nem megtalálni egy oltárképet?

Első lépésként 1990 októberében a váci Püspöki Levéltár mutató- és iktatókönyveiben kerestem az oltárképre vonatkozó bejegyzést, de Schickedanz Albert neve csak a püspöki trónnal kapcsolatosan tűnt fel.⁸ Azután az egykori fotóról készült másolatot mutattam meg a segítőkész Varga Lajos püspöki titkár úrnak, aki a képet nem találta ismerősnek, de a másolatot elvitte magával a püspökség nyugdíjasotthonában ebédelő nyugalmazott plébános uraknak, feltételezve, hogy talán közülük valaki tud valamit a képről. Egyikük sem ismerte fel. Z. Sternegg Mária, aki Schickedanz bútortervezői tevékenységét dolgozta fel a kiállítás és a katalógus számára, mélyreható kutatásokat végzett a Püspöki Levéltárban, de ő sem találkozott az oltárképre vonatkozó iratokkal.⁹ Kollégáim körében végzett „kutató munkám” sem járt jobb eredménnyel – senki sem ismerte a képet. Ekkor utolsó kétségbeesett próbálkozásként az Új Ember című katolikus hetilap szerkesztőségéhez fordultam, ők közölték a reprodukciót, kérve az olvasókat, hogy aki felismeri a képet, írjon a szerkesztőségnek.¹⁰ Miután semmi választ nem kaptunk, arra gondoltunk, hogy a kép valószínűleg elpusztult – talán a háború során. A katalógusban tehát annyi szerepelt: a Trónoló Madonna jelenleg lappang.

Hogyan segített a véletlen?

A Schickedanz-kiállítás 1997. január 6-án bezárt. 1998. március végén a TV 1. Hello Magyarország című műsorában bemutatta Balázs Antal műkedvelő restaurátort. A portréfilmben említették, hogy Rákóczipalva római katolikus templomának oltárképét is restaurálta, és egyidejűleg levetítették az említett képet. Pataki Miklós, a Szépművészeti Múzeum grafikai osztályának munkatársa, aki véletlenül látta a műsort, döbbenten konstataálta, hogy ez az a kép lehet, amelynek reprodukciójával Tolnát–Baranyát bejártuk, amelyet évek óta keresünk. A műsort április 2-án megismételték, ekkor magam is megbizonyosodhattam, hogy minden valószínűség szerint Schickedanz Madonnáját mutatják. Április 5-én Verő Máriával és Takács Imrével lementünk Rákóczipalvára (Szolnok mellett), és meggyőződünk róla, hogy a kép megvan, azonos az ismert fotón szereplővel.¹¹ Nem lappang többé. Magam már az Országház-kiállítás előkészítésével voltam elfoglalva. Az eddig összegyűlt csekély adatot átadtam az akkor még egyetemi hallgató Papp Gábor Györgynek, aki korábban a Schickedanz-kiállítás előkészítő munkáiban is segédkezett, hogy ez egy jó téma, kutassa meg, és az eredményt akár első publikációként is meg lehet majd jelentetni. Ő a nyári szünetben hozzá is látott a kutatáshoz a Püspöki Levéltárban, megtalálta a vonatkozó iratok jelentős részét, de a megírásra – a közbejött egyéb kötelezettségek miatt – mindeddig nem került sor.

A kép keletkezéstörténete

Schickedanz Albert *Trónoló Madonna* festménye tehát a Szolnok melletti Rákóczifalván (korábbi neve Rákóczi), a Schuster Konstantin váci püspök alapítványából és a hívek adományából épült, 1893-ban Szűz Mária Szent Neve tiszteletére szentelt római katolikus plébániatemplom oltárképe.

A községet 1880/81-ben alapították, mint telepet; 1883-ig közigazgatásilag Szolnokhoz tartozott, a Belügyminisztérium ekkor engedélyezte, hogy a korábbi Felső Varsány pusztá Rákóczi néven nagyközséggé alakuljon.¹² Egyházi és iskolai célokra az első időkben a település határában álló barokk kastély helyiségeit használták.¹³ Tudjuk, a Pénzügyminisztérium hozzájárult, hogy emellett a Kincstár további iskolai és egyházi célokra 61 hold és 1113 négyszögöl területet átengedjen a községnek.¹⁴ Az 1890-es évek elejére aktuálisá vált egy saját kőtemplom építése. Szolnok város tanácsa 10227/1887 sz. törvényhatósági határozata rendelkezett a község piacterének felosztásáról – ebben 500 négyszöglet különítve el a templom számára.¹⁵ Az építésre Mátray Lajos kunszentmártoni építőmester¹⁶ kapott megbízást. A munkálatok már 1892 végén megkezdődhettek, az építkezés 1893 júliusában fejeződött be.¹⁷

A templomba kerülő oltárkép említésével a templomépítés irányításával megbízott Dolenszky Imre tószegi esperesnek a – meg nem nevezett – püspöki titkárhoz intézett, 1893. május 3-án kelt levelében találkozunk először. Az esperes a templom titulusának, ezzel összefüggésben a főoltárkép témájának megválasztásáról ír. A püspök iránti hálából Konstantin hitvalló tiszteletére szerették volna a templomot szenteltetni. Konstantin emlékünnepeinek kora tavaszi, március 11-i időpontja azonban – a levélíró szerint – a hideg idő és a nagybőjt miatt is alkalmatlan a méltó megünneplésre, kedvezőbb volna a közösség óhajának megfelelően a templomot Máriának tiszteletére szenteltetni, így oltárképül „a gyermek Jézust karján tartó Szűz Mária képet kívánnak”.¹⁸ A levél további passzusában az esperes az oltárnak az építőmester által készített rajzához fűz kommentárt, megadja a kép számára biztosított terület magasságát (280 cm) és szélességét (170 cm), és megjegyzi, hogy igen keskeny, „mintegy prémszerű” keret kell csak. Végezetül kifejezi kérését, hogy a püspöktől ajándékként szeretnék megkapni az oltárképet.¹⁹

A levél fogadtatására csak egy 1893. július 7-én kelt, aláírás nélküli, de a püspök nevében, első személyben a rákóczi templom építésének és felszerelésének anyagi ügyeivel foglalkozó levélfogalmazványból következtethetünk: „a főoltárkép festéséről már szintén magán pénztáram terhére gondoskodtam”.²⁰ Konstantin püspök elfogadta tehát Dolenszky esperes érveit, és a két levél között eltelt két hónapban megbízta Schickedanz Albertet az oltárkép festésével. Az építésznek adott megbízás semmilyen dokumentumára nem sikerült rátalálnunk, sem a püspöki levéltárban, sem a Schickedanz-hagyatékban. E különös hiány miatt felmerül az a lehetőség is, hogy a püspök

talán csak szóbeli megbízást adott. A két férfiú közötti viszony közvetlen voltára utal az az 1893. augusztus 22-én Kenesén kelt levél, amelyben Schickedanz – szinte személyes hangon – felsorolja, hogy mi minden közbejött akadály miatt nem tud elkészülni a vállalt időre az oltárképpel.²¹ Tájékoztatja a püspököt, hogy a kép 2/3 részben már elkészült, ám utal a munka nehézségeire is.²² Jelzi, hogy privát okok (műtermében történő javítási munkák, gyermekeinek vidékre utaztatása) miatt a munkát csak szeptember elején tudja folytatni. Említést tesz két éppen zajló munkájáról: a milleniumi kiállítás Történeti Főcsoportjához készítendő tervekről és az Andrássy-szobor modelljéről.²³ Mint írja, megkapta Lukács [Béla] kereskedelmi miniszter felkérését a Történeti Főcsoport épületeire kiírt szűkebb pályázaton való részvételre. Mindkét pályázat határideje szeptember vége, aminek meghosszabbítására eddig nem volt lehetősége. Az oltárképre vonatkozó megbízást abban a tudatban vette át, hogy a Történeti Főcsoporttal kapcsolatos munkák csak késő ősszel lesznek várhatóak, mely feltételezését Hollán Ernő is megerősítette. Mindezek értelmében kéri a püspök türelmét.

A templom és egyidejűleg az oltár felszentelésére kitűzött – más összefüggésben Mária szent neve ünnepében (szeptember 12.) megjelölt – napot²⁴ meglehetősen lekészte volna az oltárképpel Schickedanz, ha nem jön közbe a Szolnok környékén dúló kolera.²⁵ A felszentelés új időpontját – Dolenszky esperes javaslata alapján – 1893. november 19-re, a pünkösöd utáni 26. vasárnapra tűzték ki.²⁶ Addigra Schickedanz is elkészült a képpel. Dolenszky esperes november 8-án kelt levelében értesítette a püspököt az oltárkép sértetlen megérkezéséről.²⁷ Október 26-i levelében Schickedanz még engedélyt kért Schuster püspöktől, hogy az elkészült képet, amelynek művészkörökben sikere van, bemutathassa a Képzőművészeti Társulat következő hónapban nyíló kiállításán.²⁸ A püspök válaszát nem ismerjük, de a jelek szerint Schickedanz kérése nem talált meghallgatásra, mert – mint láttuk – a kép alig két hét múlva megérkezett Rákóczi.²⁹

A rendelkezésünkre álló iratokból megállapítható tehát, hogy a rákóczi-falvi Madonna az 1893 májusa és novembere közötti szűk félévben készült, miközben mestere az Andrássy-émlékmű architektúrájának, a milleniumi kiállítás Történeti Főcsoportja második változatának, az Eskü téri híd architektúrájának és az egi székesegyház Szent Mihály-oltárának tervein is dolgozott párhuzamosan.³⁰ Érthető tehát, miért vette szó nélkül tudomásul, hogy a képének keretet adó oltárépítményt a templomot tervező vidéki építőmester tervezze, noha ő is tervezett hasonló jellegű, oszlopos, timpanonos, klasszicista jellegű oltár-architektúrát.³¹ A levelezésből az világlik ki, hogy az oltárkép méretét Mátray Lajos építőmester küldte meg Dolenszky esperesnek, aki azt egy vázlatrajz kíséretében továbbította a püspöki titkárnak.³² A vázlat félkörívvel lezárt képfórmát jelöl. Nem tudni, hogy az építőmester vagy az esperes formai kívánságát mikor közölték Schickedanzcal, feltehetően csak szeptember 19-e után, mert a püspöki titkár(?) ekkor írt levelében

1. Schickedanz Albert:
Színvázlat a rákóczi falvi Madonnához.
Budapest, mgt. Fotó: Fodor Györgyi Szeréna

kérte a festőt, hogy a keret ügyében vegye fel a kapcsolatot Dolenzky esperessel.³³ Ő azonban nem alkalmazkodott a későn jött igényhez – az oltárképet téglalap formában festette.³⁴

A már oltárképpel teljes templom ünnepélyes felszentelést Jung János segédpüspök végezte 1893. november 19-én.³⁵

November 25-én elküldték Schickedanznak az 500 frt honoráriumot.³⁶ A kép keletkezéstörténete ezzel még nem ért véget, mert a kép nyers, lakkozatlan állapotban került Rákócziába. Schickedanz már november 6-i levelében jelezte, hogy a firniszolásra csak a festék teljes száradása után kerülhet sor, a következő év elején.³⁷ Mivel a festő nem jelent-

kezett ez esedékessé váló munka elvégzésére, és nem is küldött maga helyett mást, hosszas levelezés kezdődött. Az esperes a püspöktől kért segítséget, mivel Schickedanztól nem kapott választ sürgető levelére.³⁸ A segítséget megkapta ugyan,³⁹ de a kép firniszelésére még további egy évet kellett várni. Schickedanz először azt kérte, hogy szállítsák a képet Budapestre, ahol majd Behr József, az Országos Képtár conservátora fogja elvégezni a lakkozást. Ez a megoldás a rákóczi plébánosnak, elsősorban a szakszerű csomagolás nehézsége miatt, szinte megoldhatatlannak tűnt.⁴⁰ Schickedanz végül 1895. szeptember 24-én leküldte a helyszínre az akkor nála dolgozó Lohr Ferenc festőművészt, aki elvégezte a firniszelést. Karkecz Alajos helyettes plébános szeptember 27-i jelentésében megnyugodva írhatta: „Rendben van tehát hála Istennek minden.”⁴¹

A kép

A Szűz Mária Szent Neve titulusú rákóczi falvi r. k. templom 250×140 cm méretű főoltárképén a kék palástú, vörös ruhás, ülő Madonna bal térdén áll a mezítelen kiseded. Az ülésül szolgáló – Beck Ö. Fülöp kifejezésével élve –



„trónusszerű márvány architektura” alatti emelvényen – a Beck által említett posztamensen – az általa festett felirat:

MATRI·DIVINAE·GRATIAE
D·D·D
CONSTANTINUS·EPPUS⁴²

A rákóczi falvi Madonna a reneszánsz festészet, közelebbről a quattrocento velencei oltárképfestészet, még pontosabban Giovanni Bellini trónoló Madonnáinak hatása alatt készült. A közvetlen előképét nem tudnánk megjelölni. Bellini trónoló Madonnái általában szentek társaságában, *sacra conversazione* formában jelennek meg; trónusuk néhány lépcsős emelvényen áll – a lépcsőkön helyet adva a zenélő angyaloknak. Schickedanz Madonnája magányos, nem kísérik szentek, trónja alacsony emelvényre került, csak annyira emelkedik ki, mint Benedetto Diana Madonna négy szenttel című képén.⁴³ Felfogása és megformálása leginkább Bellininek a velencei San Zaccaria-templomban található oltárképével rokon⁴⁴ (különösen ha Schickedanz ismert színvázlatát is tekintjük). A színvázlaton látható trónus valamivel tágasabb, és elmarad róla a háttámlát koronázó maszk, de felépítése azonos a velenceivel. Mária elhelyezése, kissé jobbra billenő feje, a bal térdére állított ruhátlan kised, a fejről lazán – mondhatni világi módon – leomló fátyol, a ruhák redőzete mind megfelel a San Zaccaria-oltárképnek.

Schickedanz azonban nem reneszánsz képet festett; ilyet nem tudott, és talán nem is akart volna. (Nem csak a festői kvalitás vitathatatlan hiányosságai miatt.) A rákóczi falvi Madonna meghatározatlan környezetben ül. Sem architektúra, sem tájképi háttér nem került mögé, holott Schickedanz, ha nagyon akarta, biztosan képes lett volna ilyet festeni. A színvázlaton a trón még pontosan értelmezhető, a kész képen már bizonytalan: oldaltámlája, karja csak a jobb oldalon van, a másik oldalon csak az ülőlap párkánya villan ki a ruha és a fátyol redői közül. A háttámla teljesen eltűnt, valami pontosan meg nem határozott drapéria került a helyére. A nem nagyvonalúan, hanem inkább felszínesen festett lepel mögül a bal oldalon lent egy oszloplábazat részlete tűnik elő, míg fönt a lepellel letakart kagylós, félköríves lezárást sejthetünk. (Nem példa nélküli a Madonna trónja mögötti lepel, de akkor általában látható, annak elhelyezkedése, a trón háttámlájához való viszonya.)⁴⁵

A trónoló Madonnának a kised megmutatásának aktusát jelenítik meg, ezért nem az anya és gyermeke közötti kapcsolatot hangsúlyozzák, a gyermek nem anyja felé fordul, hanem – általában – kinéz a képből. Még ehhez a típushoz viszonyítva is feltűnő, hogy mennyire hiányzik a kapcsolat a rákóczi falvi Madonna és a kised között; Mária bal kezével csak hátulról támasztja gyermekét, jobbra az ölében pihen, ahelyett, hogy – Bellini Madonnáihoz hasonlóan⁴⁶ – azzal előlről nyújtana támaszt. Különös továbbá – ez elsősorban az egykori fotón tűnik fel –, hogy mennyire más a Madonna és a



2. A rákócizfalvi Madonna. Egykorú fotó.
Budapest, mgt. A reprodukciót készítette Fodor Györgyi Szeréna

kisded megfestésének módja: a Madonna portrészertő, a gyermek légiesen elvont. (Ennek az eltérésnek lehet oka, hogy a fotó készítésekor a kép még nem volt teljesen befejezve, de lehet az is, hogy a festő a nőalakhoz modellt alkalmazott, míg a gyermeket emlékezetből festette.) A kép mai állapotában a kisded sokkal konkrétabb, Mária kevésbé portrészertő, mint az egykorú fotón, talán a – korábban említett – restaurálás egységesítette a festésmódot.

Beck Ö. Fülöp említette, hogy Zala György a képet megnézve „*elégedetlenkedett a drapériával*”, és kijelentette, „*hogy nálunk csak Benczúr tud általában is, de különösen szövetet festeni.*”⁴⁷ Zala véleményével részben egyet kell értenünk. A rákóczi falvi Madonna nem a drapéria festés remeke. E részletekben látszik talán a legszembetűnőbben a festő gyakorlatlansága, a rutin teljes hiánya.⁴⁸ Nem is ebben volt a kép erénye, hanem a Madonna arcának érzélgősségtől mentes átszellemültségében. És ezt a hatást a nőalak ölében pihenő jobb kezének elrajzolttsága, anatómiai eltorzulása sem oltotta ki.

Miért bízott meg a váci római katolikus püspök oltárképfestéssel lutheránus építész?

Schuster Konstantin püspök és Schickedanz Albert kapcsolata nem a festői megbízással kezdődött. Néhány évvel korábban, 1888-ban Schickedanz tervezte Schuster püspök trónusát (faldistoriumot). Ez esetben sem ismerjük pontosan az előzményeket, de joggal feltételezzük, hogy Kézmárszky Román szepesi nagyprépost (vicarius capitularis) – eredetileg a szepeshelyi (Spišská Kapitula) székesegyházban álló – 1880-ban, szintén Schickedanz által tervezett templomi trónusa lehetett a referenciamunka. Schuster püspök vélhetően ismerte azt, hiszen akkor ő kassai püspök volt, és minden bizonnyal részt vett a nagyprépost ötvenéves papi jubileumán 1880. április 25-én, amely alkalomra a trónus készült.⁴⁹

A váci püspöki trónussal és tervezőjével elégedett lehetett a püspök, de ez mégsem tűnik elégséges magyarázatnak. Tudjuk, hogy az 1890-es évek elejére Schickedanz már ismert volt festőként is. 1884-ben díjat nyert a Főváros által kiírt látképpályázaton, képei rendszeresen szerepeltek az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállításain, de kiugró festői hírneve nem volt. Elképzelhető, hogy a trónus munkálatai alatt említhette festői tevékenységét, és hogy örömmel tenne eleget egy egyházi megbízásnak.

Az oltárképre vonatkozó szerződést, vagy megbízási írást nem ismerünk (ahogy a trónusra vonatkozót sem), a fennmaradt iratok között támpontot csak az elszámolások tartalmaznak. Ezek közt vélünk elfogadható magyarázatot találni.

Schuster Konstantin (1817–1899) nem teológusként, hanem az egyházkormányzat értőjeként és jó gazdaként volt nevezetes saját korában. 1870-től a kalocsai érseki birtokok igazgatójaként, 1877-től kassai püspökként kiténő gazdálkodó hírére tett szert. Ennek köszönhető – állítólag –, hogy 1886-ban



3. A rákóczi falvi Madonna 2006-ban. Rákóczi falva, Szolnok megye, római katolikus plébániatemplom. Fotó: Szelényi Károly

a váci egyházmegye élére nevezték ki. Az összekuszálódott anyagi ügyekkel terhelt egyházmegye gazdálkodását rövid idő alatt rendbe tette („*kifizette elődjének százezer forintot meghaladó adósságait*”), majd takarékos gazdálkodásával számos új egyházi létesítményt hozott létre. „*Hogy közczélokra, annál többet költhessen, a lehető legszűkebbre szabta püspöki udvartartásának költségeit. Háztartása a képzelhető legszerényebb volt s egyházmegyéje legszegényesebb javadalmazású plébánosa is többet költött saját személyére, mint ő*” – írta nekrológiájában a Vasárnapi Ujság. Ugyanitt említették, hogy életében 1 368 600 forintot áldozott templomok, iskolák, kórházak alapítására és támogatására.⁵⁰

A bőkezű adományozó és a takarékos ember kettős profilját rajzolták a róla szóló írások.⁵¹ A rákóczi falvi templom építésére ő biztosította a fedezetet,⁵² az oltárképet is ő finanszírozta, de vélhetően nem volt közömbös a számára, hogy mennyiért. A püspöki levéltárban őrzött építési iratokból tudható, hogy Schickedanz Albertnek 500 forintot fizetett az oltárképért.⁵³ Meglepően kis összeget. Ez az összeg vélhetően előzetes tárgyalások során alakult ki, de az is elképzelhető, hogy Schickedanz a megbízás elnyerésének érdekében maga kért ilyen keveset. A 19. század végi magyarországi festményárrakra vonatkozó hiányos ismereteink azt mutatják, hogy az 500 forint a 250×140 cm-es képért példátlanul alacsony ár volt. A fővárosi látképpályázat után a díjazottaktól rendelt 100×150 cm-es képekért egységesen 1200 forintot fizettek Molnár Józsefnek, Schickedanz Albertnek és Nadler Róbertnek 1886–87-ben.⁵⁴ Benczúr Gyula arcképet 2500 forintnál kezdődő árért festett (térdképet három-négyezer forintért),⁵⁵ a Mályvák között című képért 1890-ben 5000 forintot kapott (igaz, itt a király volt a vásárló).⁵⁶ Ehhez hasonló alacsony árat a Képzőművészeti Társulat kiállítási katalógusaiban sem találunk.

Feltételezzük tehát, hogy a kiadásait megfontoló Schuster püspök úgy ítélte, hogy az újonnan épült falusi templomba megfelelő lesz a kevéssé ismert festőtől származó tisztességesen megfestett kép, ha azért mindösze 500 forintot kell fizetnie.

Miért festett oltárképet egy építész a millenniumi építkezések előkészítésének idején?

Elsősorban és mindenekelőtt azért, mert szeretett festeni. Schickedanz Albert kora ifjúságától festőnek készült, és csak a család megélhetési problémái miatt kényszerült az építészeti pályára. Festői ambícióit soha sem adta fel, tanult festeni Lotz Károlytól és Székely Bertalantól is. A lehetőségek szerint igyekezett megjelenni festőként, szerepelt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat kiállításain, és festészeti pályázaton – a fővárosi látképpályázaton – is részt vett. Sikert csak építészeti festményeivel ért el, mégis folyamatosan próbálkozott figurális festményekkel, az OMKT kiállításain rend-

szeresen szerepelt arcképeivel is.⁵⁷ Tematikus festményéről azonban nem tudunk.

A trónoló Madonna feladat, bár tematikusnak tekinthető, Schickedanz megfogalmazásában mégis inkább teljes alakos kettős arckép, illetve egy elnagyoltan megoldott ülő női alakkal és egy vázaltszerűen megrajzolt gyermekfigurával kiegészített portré. Az egyházi megrendelés mindezzel együtt hatalmas csábítás lehetett. Az oltárkép még ilyen leegyszerűsített formában is rangos feladat. Schickedanz nemcsak kapva kaphatott rajta, hanem vélhetően maga ajánlkozott.

Beck Ö. Fülöp már többször említett visszaemlékezéseiben írta, hogy Schickedanz felesége ült modellt a Madonna alakjához. A kép készültekor a mester második házasságában élt, 1886-ban vette feleségül első feleségének unokahúgát, Horn Irmát. Mindkét asszonyról ismerünk portrékat: Reichart Vilmárol, az első feleségről elsősorban Székely Bertalan térdképet,⁵⁸ de két Schickedanz festette arcképet is.⁵⁹ Horn Irmáról három Schickedanz-arcképet ismerünk,⁶⁰ továbbá fényképeket.⁶¹ A képeket összevetve biztosra vehetjük, hogy a rákóczi falvi Madonna nem csak Horn Irma vonásait őrzi, a festő megörökítette benne fiatalon elhunyt első felesége jellegzetes jegyeit is. (A nagy, sötét szem és az erős szemöldök, az arcforma és az arckifejezés is őt idézik.) Schickedanz talán lehetőséget látott az oltárképben, hogy évtizeddel korábban, huszonöt éves korában, három gyermek anyjaként elhunyt feleségének emlékét megörökítse. 1893-ban, a kép festésekor Schickedanz öt leánya közül három halott volt. Közülük kettőt 1890-ben a nagy diftériajárványban pár hét leforgása alatt veszttettek el. A légiesen áttetsző kisdud szinte nem evilági alakjában talán az ő emléküket idézte meg az apa. (Feltehető, hogy a megemlékezés kínálókozó lehetősége is indokolja, hogy Schickedanz miért vállalt példátlanul olcsón ilyen nagy festői feladatot.)

P. S. 1996 késő őszén, a Schickedanz-kiállítás szakmai bemutatója után azt mondta nekem Szabolcsi Hédi: „*Akkor most meg kell írnod Schickedanzról a monográfiát.*” Nem emlékszem, hogy akkor ki is mondtam, vagy csak magamban gondoltam, hogy nekem ehhez már nem lesz elég időm és módóm, ha a korábban elkezdett munkáimat is be akarom fejezni. Az idő sajnos engem igazol. De néha a véletlen elénk sodor olyan tényeket, amelyek mellett mégsem akarunk szótlanul elmenni. Ha monográfiát nem is, egy cikket azért még meg lehet írni. Ha a sors kegyes, akkor a fiatalok között adódik segítség, akiknek a stafétabotot át lehet adni. A monográfiát egyszer majd megírják ők. (G. E.)

JEGYZETEK

- ¹ Schickedanz Albert (1846–1915). Ezredévi emlékművek múltjának és jövőjének. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban 1996. szeptember 19-től december 31-ig. A katalógust szerk. GÁBOR Eszter és VERŐ Mária. Budapest, 1996. 253. (Továbbiakban: SCHICKEDANZ 1996.)
- ² Az 1892-es datálás sajnálatos félreolvasáson alapul. A nagyon halvány fotón jobbra lent olvasható a szignó és alatta az évszám. Ez utóbbit 1892-nek olvastam. Az eredetiről Fodor Györgyi Szeréna által készített reprodukció felerősítette a sötét vonalakat, és így 1893 olvasható. Ezt a dátumot erősítik a fennmaradt iratok: Schickedanz 1893. október 26-án jelentette Schuster püspöknek, hogy elkészült az oltárképpel. (Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4701/1893.)
- ³ 1900–1906 között készült háromoldalas feljegyzés sok beszúrással és a végén ceruza kiegészítésekkel, amelyek már Schickedanz halála után készülhettek. Budapesten magántulajdonban.
- ⁴ SCHICKEDANZ 1996. 59. 217. jegyzet.
- ⁵ Beck Ö. Fülöp emlékezései. (Magyar Századok) Budapest, 1957. 192–193.
- ⁶ SCHICKEDANZ 1996. Kat. F.14.1.
- ⁷ SCHICKEDANZ 1996. Kat. F.14.2.
- ⁸ SCHICKEDANZ 1996. Kat. B.27.
- ⁹ ZLINSZKYNÉ STERNEGG Mária: Bútorok és bútortervek in: SCHICKEDANZ 1996. 269–271. uó: Kat. B.27. Püspöki trón. uo. 284–286.
- ¹⁰ Új Ember Katolikus hetilap XLVII. 29. (1991. július 21.) 3.
- ¹¹ Ez úton szeretnénk ismételtlen megköszönni egykori kollégáink, Fodor Györgyi, Pataki Miklós, Takács Imre és Verő Mária munkánkhoz nyújtott önzetlen segítségét.
- ¹² A BM 50376/1883 sz. leiratára utalnak a Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 1635/1883 és 302/1884. sz. iratai. Ld. még a BM 11719/1883. sz. rendeletét.
- ¹³ A kastélyt 1892-ben elbontották, anyagát az épülő iskolához (esetleg a templomhoz is) felhasználták. Ld. erről Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 197/1891.
- ¹⁴ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2325/1883 és 302/1884.
- ¹⁵ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 1234/1889. 4. melléklet. A templomépítésre 1886-tól történtek adakozások, melyekből 1892-ig 2010 o.é. frt folyt be. Ebből 1000 frt-ot Schuster Constantin, 300 frt-ot a váci egyházmegyei hatóság útján „ő cs. és kir. felsége” nyújtott. Ld. Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2083/1893. 2. mell.
- ¹⁶ A kunszentmártoni téglagyár alapítója (1891) és tulajdonosa, valamint több iskola, közöttük az öcsödi (1894) építész.
- ¹⁷ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2134/2893 (az építőmester határidő-módosítási kérelme 1893. május 4.); 5377/1893. (Számadás a rákóczi-i róm. kat. templom építése és belfelszerelése körül felmerült kiadásokról, 1893. július 26; uo. Pápai és Szvitek építőmesterek szakértői vizsgálata). Az utóbbi iratból az is kiderül, hogy az építési munkálatok elvégzéséért a vállalkozónak 1893. szeptember 21-én 11.842 frt és 20 kr-t fizettek.
- ¹⁸ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2171/1893.
„Főtisztelendő Titkár Úr!
Vége valahára azon helyzetben vagyok, hogy a rákóczi oltárképre nézve kellő felvilágosítással szolgálhatok.
Ó Excellenciája iránti hálából Konstantin hitvalló tiszteletére kívánták volna templomukat szentelni, de mivel mint tudni méltóztatik, a templom védszentjének ünnepe a magyar kathol. parasztnak legnagyobb ünnepe mert arra az egy napra még Bihar megyéből is hazajön az itteni parasztember, Konstantin emlékünnepe pedig mártius 11-én van, tehát akkor, mikor még nagyon vad az időjárás, a kamara, meg erszény már üres, azután meg nagyobbára a nagybőjtben esik, amikor még üres hassal sem szabad táncolni, táncz nélkül pedig a búcsú semmi, ezen parasztembernél mászás argumentumok miatt, a magyar nép legkedvesebb szentjének, a boldogságos Szűz Máriának tiszteletére kívánnák a templomot szenteltetni. Mivel pedig a szomszédos községekben Nagyboldogasszony, meg Kisasszony napján vannak búcsúk, hogy az övék ezekével össze ne essék Mária szent ne-

- vének ünnepén óhajtanák a magukét tartani. Tehát oltárképül a gyermek Jézust karján tartó Szűz Mária képet kívánnak. Tisztelendőséged ismeri a falusi magyar parasztembert szokásaival együtt, kegyeskedjék tehát saját tapasztalásából merített argumentumokkal meggyőzni Ő Excellentiáját, hogy épen nem a páratlan nagylelkűség kicsinylése, vagy nem kellő méltánylása, hanem egészen más okok azok, melyek a rákócziakat ezen ügyben vezérelték.”*
- ¹⁹ Uo. „*Óh, ha Ő Excellentiája nagyszíve a képet elkészíttetné és megajándékozná vele a templomot, de nagy gondtól mentene meg! Az egészben ez az egyedüli, minek előállítása a leginkább aggaszt.”*
- ²⁰ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3150/1893. A levél rendezett formája, szép külalakja arra enged következtetni, hogy a püspök által valamelyik titkárnak diktált fogalmazványról lehet szó.
- ²¹ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3804/1893.
- ²² „[...] *um eine so große Bildfläche koloristisch harmonisch zu gestalten.”*
- ²³ Ld. ezekhez még SCHICKEDANZ 1996. 32–33., Kat. 28, Kat. 33.2.
- ²⁴ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2171/1893.
- ²⁵ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3833/1893. Dolenszky Imre esperes levele a püspökhöz, amelyben a templom felszentelésének eredetileg szeptember 10-re kitűzött idejének elodázását kéri 1893. szeptember 1-jén.
- ²⁶ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4935/1893.
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4701/1893.
- ²⁹ Schuster püspök válaszát nem ismerjük, de annak nincs nyoma, hogy a kép szerepelt volna az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1893. évi Őszi-téli kiállításán, ahol Schickedanz szerette volna bemutatni.
- ³⁰ SCHICKEDANZ 1996. Kat. 28., Kat. 33.2., Kat. 31., Kat. 32.
- ³¹ OL.T.7.No.24:1; uo. 24:10; uo. 24:19; uo. 24:28.
- ³² Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 2134/1893. ápr. 5.; uo. 2171/1893. május 3.
- ³³ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4587/1893. Aláírás nélküli levél-fogalmazvány.
- ³⁴ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3780/1894. melléklete. Schickedanz Albert 1893. november 6. kelt (kivételesen) magyar nyelvű levele „Nagyságos és főtisztelendő uram” megszólítással: „*Sajnálatomra nem voltam képes a keretet oly alakban megrendelhetni mint a hogy Nagyságod említeni méltóztatott mert ez a képhez nem illett volna. A Vácson kapott adatok szerint mindjárt egy négyszögletes képet komponáltam melynek vázlatát ő Excellenciája is jóváhagyott. Tehát midőn Nagyságod becses sorait megkaptam, lehetetlen volt a már kész képet megváltoztatni. Kár volt, hogy a megrendelés alkalmával nem kaptam meg az oltár rajzát így jobban bírtam volna ahoz alkalmazkodni; most azonban sajnos már nem lehet a dolgon hamarosan segíteni.”*
- ³⁵ VARGA Lajos: A Váci Egyházmegye történeti földrajza. Vác, 1997. 410.
- ³⁶ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 5207/1893.
- ³⁷ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3780/1894. melléklete
- ³⁸ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3780/1894. 1894. aug. 15.
- ³⁹ Uo. Schickedanznak címzett, 1894. aug. 19-én kelt levél fogalmazványa.
- ⁴⁰ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 3494/1895. „P. Karkecz Alajos Ord. S. Franc. Admin. Paroch.” 1895. aug. 9-én kelt részletes jelentése a püspökhöz a rákóczi oltárkép ügyében. Az idő rövidsége miatt az oltárkép firniszelés nélkül került helyére. Schickedanz ígéretet tett, hogy a következő év (1894) nyarán elvégzi a munkát, ám a nyár első felében nem jelent meg, ekkor felszólították a munka elvégzésére. Ám Schickedanz „*Olaszországban volt, onnan visszajövet meg beteg lett és így a munkára alkalmas idő elmúlt, a kép úgy maradt. Folyó év jún. 8-án és júl. 23-án az esperes úrnak írt levelében Schickedanz úr ígéretet tesz, hogy miután ő typhosus betegségben szenvedett s ma csak lábadozni kezd, érintkezésbe tette magát Behr József úrral az országos képtár conservatorával, ki is megígérte, hogy a képet ha hozzá fel-*

- küldik megfírniszele.*” Schickedanz említett levelei nem találhatók.
- ⁴¹ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4256/1895. „*Lohr úr az oltárképet befírniszele; mindent megtekintett s nekem azt jelentette, hogy a képnek a szó legvalódibb értelmében semmi baja. Az a kis penészedés, mely egyszer a múltban mutatkozott rajt, az új faltól származott; s ma a fal száraz, a képnek semmi baja. Rendben van tehát hála Istennek minden.*”
- ⁴² A felirat szövegét a püspök határozta meg – mint ezt Schickedanz visszaigazoló levélből tudjuk. (Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 4710/1893.)
- ⁴³ Velence, Gallerie dell’Accademia. Benedetto Diana: Madonna mit vier Heiligen. Venedig, Akademie. In: Wilhelm von BODE: Die Kunst der Frührenaissance in Italien. Propyläen Kunstgeschichte. Bd. 8. Berlin, Propyläen Verlag, 1923. 575.
- ⁴⁴ Giovanni Bellini: Pala di San Zaccaria. Venezia. Chiesa de San Zaccaria. In: Anchise TEMPESTINI: Giovanni Bellini. Catalogo completo dei dipinti. Firenze, Cantini & C. 1992. 252–253. Id még: BODE i.m. 556.
- ⁴⁵ Vittore Belliniano, Fra Marco Pensaben, Giovanni Gerolamo Savoldo: S. Niccolo altarpiece. Treviso, S. Niccolo. in: Peter HUMFREY: The Altarpiece in Renaissance Venice. New Haven and London, Yale Univ. Press 1993. 247.
- ⁴⁶ Giovanni Bellini: Pala di San Zaccaria. Venezia. Chiesa de San Zaccaria. In: Anchise TEMPESTINI: Giovanni Bellini. Catalogo completo dei dipinti. Firenze, Cantini & C. 1992. 252–253.; Giovanni Bellini: Trittico dei Frari – Madonna in trono col Bambino e due angioletti musicanti. In: TEMPESTINI i. m. 172–175. BODE i. m. 558.
- ⁴⁷ BECK i. m. 192.
- ⁴⁸ Schickedanz csak késői éveiben kezdett megbirkózni a drapériafestés feladatával. Korai portréira a közömbös háttérrel csaknem egyenértékű sötét ruha alkalmazása a jellemző. A századforduló után, amikor a Szépművészeti Múzeum munkálatainak befejeztével építészeti tevékenységével felhagyott, és már csak a festéssel foglalkozott, kezdett próbálkozni a könnyű és világos textiliák – selyem, batiszt, csipke – megfestésével is. (L: SCHICKEDANZ 1996. Kat. F.15–F.25.)
- ⁴⁹ STERNEGG Mária: Kézmaírási Román püspöki trónusa, 1880. In: SCHICKEDANZ 1996. 279–280. Kat. B.16.1–16.2.
- ⁵⁰ Schuster Konstantin 1817–1899. Vasárnapi Ujság 46. 33. (1899. augusztus 13.) 545–5462.
- ⁵¹ A Pallas Nagy Lexikona. XIV. Budapest, 1897. 990–991. Révai Nagy Lexikona XVI. Budapest, 1924. 678. Katolikus Lexikon. Szerk BANGHA Béla. IV. Budapest, 1933. 142. Két püspök. Vasárnapi Ujság 24. 29. (1877. július 22.) 449–450. Két püspök. Vasárnapi Ujság 33. 52. (1886.) 842.
- ⁵² VARGA Lajos: A Váci Egyházmegye történeti földrajza. Váv, 1997. 409–410. 53
- ⁵³ Váci Püspöki Levéltár, Acta Parochiarum, Szolnok 5207/1893. 1893. november 16. kelt levélfogalmazvány.
- ⁵⁴ GÁBOR Eszter: Az 1884–85. évi budapesti látképpályázat. Ars Hungarica 1991/2. 203.
- ⁵⁵ HOMÉR Lajos: Benczúr Gyula. Budapest, 1938. 42. BELLÁK Gábor: Benczúr. Budapest, Corvina, 2001. 10.
- ⁵⁶ Drága Linám! Benczúr Gyula leveleskönyve 1861–1892. Ford. Tandori Dezső, szerk. BELLÁK Gábor. Budapest, 2004. Széphalom Könyvműhely, 232. (132. levél. 1890. dec. 7.)
- ⁵⁷ HESSKY Orsolya: Schickedanz festészte. In: SCHICKEDANZ 1996. 243–245; u. o. 15.; 27.; GÁBOR Eszter: Az 1884–85. évi budapesti látképpályázat. Ars Hungarica 1991/2. 193–206.
- ⁵⁸ Székely Bertalan: Schickedanz Albertné portréja. Olaj, vászon, 105×58 cm. Mosonmagyaróvár, Hansági múzeum, ltsz. 95.112. Ld. Székely Bertalan (1835–1910) kiállítása. Budapest, 1999. 212., Kat. sz. 147.
- ⁵⁹ SCHICKEDANZ 1996. 252. Kat. F.11–12.
- ⁶⁰ Uo. 254. Kat. F.15., Kat. F.16., Kat. F.17.
- ⁶¹ Uo. 28.; 51.